

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת כי תשא, תשס"ד
מספר 539מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"פנים אל פנים - איש אל רעהו"

בפרשה אנו מוצאים פסוק המכיל מאפיינים של דרגת הנבואה הייחודית של משה, שהתורה מדמה אותה לדרך הדיבור בין בני אדם: "וְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים כְּאִשֶּׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְיָשָׁב אֶל הַמִּחְנֶה" (לג:יא).

הרמב"ם הגדיר את ההבדלים בין נבואת משה לנבואתם של שאר הנביאים (הלכות יסודי

התורה פ"ז):

כל הדברים שאמרנו הם דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים חוץ ממשה רבינו רבן של כל הנביאים, ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים? שכל הנביאים בחלום או במראה, ומשה רבינו מתנבא והוא ער ועומד, שנאמר: 'ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו' (במ' ז:פט). כל הנביאים על ידי מלאך, לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידה, משה רבינו לא על ידי מלאך, שנאמר: 'פה אל פה אדבר בו' (שם יב:ח), ונאמר 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים' (שם' לג:יא), ונאמר: 'ותמנת ה' ביט' (במ' יב:ח), כלומר שאין שם משל, אלא רואה הדבר על בוריו בלא חידה ובלא משל. הוא שהתורה מעידה עליו 'ומראה ולא בחידת' (שם), שאינו מתנבא בחידה אלא במראה, שרואה הדבר על בוריו. כל הנביאים יראים ונבהלים ומתמוגגין, ומשה רבינו אינו כן, הוא שהכתוב אומר: 'כאשר ידבר איש אל רעהו' (שם' לג:יא), כלומר כמו שאין אדם נבהל לשמוע דברי חבירו כך היה כח בדעתו של משה רבינו להבין דברי הנבואה והוא עומד על עומדו שלם. כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו. משה רבינו אינו כן, אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לובשתו ונבואה שורה עליו ואינו צריך לכוין דעתו ולהזדמן לה, שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת, לפיכך מתנבא בכל עת שנאמר: 'עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם' (במ' ט:ח) ובזה הבטיחו הא-ל שנאמר: 'לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד עמדי' (דב' ה:כז-כח). הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת מהם חוזרים לאהלם, שהוא צרכי הגוף כלם כשאר העם, לפיכך אין פורשין מנשותיהם, ומשה רבינו לא חזר לאהליו הראשון, לפיכך פירש מן האשה לעולם ומן הדומה לו, ונקשרה דעתו לצור העולמים ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם וקרן עור פניו ונתקדש כמלאכים.

הדימוי שהתורה נותנת הוא דיבור בין רעים. לפי הרמב"ם הכוונה היא לדיבור ניוח כשם שאין אדם נבהל לשמוע דברי חבירו, אך עדיין יש להבין האם משה התעלה למדרגה כל כך קרובה לה', או שמא הקב"ה מצמצם עצמו לגבולות היכולת האנושית, וכדברי המדרש (תנחומא כז): "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים" - אין אנו יודעין אם השפל הגביה עצמו אם הגבוה השפל אמר רבי יהושע בן לוי כביכול גבהותו של עולם הרכין עצמו, שנאמר וירד ה' באהל".

מכל מקום אנו רואים שדרך הדיבור הרצויה בין בני האדם היא פנים אל פנים, ומתוך ההסתכלות בהם אנו יכולים לראות את יחסיהם ורמת הקרבה ביניהם, וזו כוונת ההמשלה

לקרבה היתרה שבין משה להקב"ה. אור החיים מפרש על אתר שרמת הקרבה של ה' אל משה הייתה תלויה ברמת המוכנות של משה להתגלות:

ודבר ה' וגו' פנים אל פנים - הכוונה בזה היא כי כפי שיעור ההכנה שהיה עושה משה להקבלת פני שכינה, לאותו שיעור תהיה ההשגה מפנים העליונים, כי כפי אשר יכין אדם עצמו להשפעת הקדושה ישיג, ואומרו כאשר ידבר איש אל רעהו יתבאר לדרכינו על דרך אומרו (מש' כז:ט) 'כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם', פירוש כי הלבבות ישכילו **בנעלם אם לאהוב אם לשנוא, כי כפי אשר יכין האדם לבו לאהוב חבירו, כמו כן יתבונן לב חבירו לאהוב אותו**, והוא אומרו כאשר ידבר איש אל רעהו, שלא יאהבהו אם לא יכין לבו להיות גם הוא רעהו, כמו כן דיבר ה' פנים אל פנים, ומעתה יבחין אדם מה הוא עם קונו, אם לבבו יתאוה ויחשוק בה' ובעבודתו הנה זה סימן כי ה' אהבו.

וכיוצא בזה מפרש הרמח"ל (דעת תבונות, קנר) שגם אם אדם אינו מתכוון להביע את יחסו לזולת, שפת הגוף ובתוך כך מראה פניו, מבטאת זאת באופן טבעי:

וכל זה ענין טבעי הוא, ששני ריעים הפונים באהבה זה אל זה מחזירים פניהם זה לזה, וזה מראה הקירוב ביניהם; ושנים שהם מתרחקים - זה הופך פניו לכאן וזה הופך פניו לכאן, כי הפנים מראים תמיד הפניה, והחזרת העורף יראה הריחוק.

עניין הקרבה או השיחה בין בני אדם ניכרת ביותר ביחסי איש ואשתו ובדומה לכך גם בין רב לתלמידו כפי שמצאנו בגמרא (קידושין כט, ע"ב):

מִשְׁתַּבַּח לִיה רַב חֲסִידָא לְרַב הוֹנָא בְּדֶרֶב הַמְנוּנָא, דְּאָדָם גְּדוֹל הוּא. אָמַר לוֹ, כְּשִׁיבֹא לְיָדְךָ, הִבִּיֵּאֵהוּ לְיָדִי. כִּי אָתָּא, חֲזַיְיָה דְלָא פָּרִיס סוּדְרָא. אָמַר לֵיהּ, מַאי טַעְמָא לָא פָּרִיסַת סוּדְרָא? אָמַר לֵיהּ, דְּלָא נְסִיבְנָא, וְהִדְרִינְהוּ לְאַפִּיָּה מִיְנִיָּה. אָמַר לֵיהּ, חֲזִי דְלָא חֲזִית לְהוּ לְאַפָּא עַד דְּנִסְבַּת. (= היה משתבח בו רב חסידא לרב הונא בשבחיו של רב המנונא שאדם גדול הוא, אמר לו כשיבא לידך שלח אותו אלי. כאשר בא, ראה אותו שאינו מכסה ראשו בסודר, אמר לו מה הטעם אין אתה מכסה ראשך? אמר לו מפני שאני נשוי, הפך רב הונא את פניו ממנו, אמר לו ראה! שאין אתה רואה פני עד שתתחתן!)

רב הונא לא היה מוכן להסתכל בפניו של רב המנונא על אף גדלותו בתורה משום שהוא לא התחתן, והשאלה המתבקשת היא מדוע הוא בחר דווקא בדרך זו כדי להראות לרב המנונא את מורת רוחו מן העובדה שעדיין לא נשא אישה.

על גמרא זו מסביר ר' יוסף חיים מבגדד (בן יוהידע, קידושין שם), שיש כאן לימוד גדול על דרך ההתנהלות של איש עם אשתו, ומתוך כך על היחס בין הרב לתלמיד. כל עוד לא רכש אדם את היחס הנכון של דיבור פנים אל פנים עם אשתו הוא גם לא ראוי להסתכלות זו בין הרב לתלמידו, וכך דבריו:

המעולה ביותר היא פנים כנגד פנים... ולכן כאשר ידע רב הונא שעדיין לא נשא אישה רצה להענישו בדבר שהוא מדה כנגד מדה... כדי שלא תקבל השפע ממני דרך פנים אל פנים כדרך האשה המקבלת השפע מן האיש פנים אל פנים וכמו שהשפעת האיש לאישה צריכה להיות פנים כנגד פנים, כן השפעת הרב לתלמיד...

נמצאנו למדים כי הדימוי שבעזרתו ממחישה לנו התורה את דרגת הנבואה של אדון הנביאים יש בו הדרכה מוסרית לדרך התקשורת הרצויה בין איש לאשתו, בין אדם לחברו ובין תלמיד לרבו – תקשורת של פנים אל פנים.

הרב אופיר כהן
כפר דרום

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע. הוא מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-l firstname lastname כאשר first-name ו last-name הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.